NAŠE ŘEČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 10

JOSEF ZUBATÝ:

O ČESKÉM PRAVOPISE.

IV. *Samohláska y.*

Nejnenáviděnější kus českého pravopisu nechali jsme na konec. Také jsme se s ním poněkud opozdili; a přiznávám se, že největší příčinou tohoto opoždění je vědomí, že u písmenka *y* v pravopisných sporech je nejméně naděje žádoucí shody mezi jejími nepřáteli a obhájci. V poradách o českém pravopise se aspoň jevilo zde náklonnosti ke shodě nejméně.

Důvody lze ovšem shledávati pro způsob posavadní i proti němu; a kdo zde dovede přesvědčiti protivníka, že jeho důvody jsou mocnější? Protivníci způsobu posavadního ukazují především na obtíže, jaké žákovi působí pravopisné rozlišování písmen *i* a *y*, obránci dnešního pravopisu na generace písařské, které se tomuto rozlišování naučily: kdo dovede s plnou jistotou říci, kam se nakloní vážky, kdybychom vážili usnadnění pravopisu s důvody, jež lze uváděti pro zachování rozdílu mezi *i* a *y*? Jen zkušenost by dovedla v této věci poraditi; ale jsou věci, s kterými beze škody zkoušek prováděti nelze, a k nim jistě patří i otázky pravopisné.

Je pravda, že fonetického rozdílu mezi *i* a *y* ve veliké většině našich nářečí není, že stejně vyslovujeme na př. my v středních Čechách slova jako *bili*, *bily*, *byli*, *byly*, nebo *pili*, *pily* atd., že je vlastně nesnadno říci, kde ještě skutečný rozdíl žije. Ale změny hláskové v lidové výslovnosti u obou těchto hlásek bývají různé a rozlišují je: jinak vyslovuje na př. lid středočeský *bít*, jinak *být* (= bejt). To samo dokazuje, že rozdíl mezi *i* a *y* býval; a to poznáváme i z dějin českého pravopisu. Hus popsal rozdíl mezi *i* a *y* tak názorně, jak jej popisovati může jen, kdo jej zná ze skutečné výslovnosti. Některé rukopisy liší obě ty samohlásky před Husem, v době, kdy nebylo ani stopy nějaké mluvnické

práce o jazyce českém; po Husovi se po této stránce pravopis ustálil, aniž kdo pořídil podrobná pravidla pravopisná; toho všeho by nebylo, kdyby nebylo bývalo fonetické různosti mezi *i* a *y*, která zůstala v písmě, když zanikla u výslovnosti. O tom ostatně nikdo nepochybuje; jde jen o to, má-li se zachovávati rozdíl, který zanikl a jemuž se pro písmo musíme učiti.

Již dříve (na str. 67) jsem ukazoval, jak napomáhá písmo zřetelnosti, kde liší slova výslovnosti stejné nebo podobné, ale významu nestejného. Je tak veliké neštěstí, liší-li pravopis způsobem vzniklým v době, kdy byl ve shodě s výslovností, slova různá, ale stejně vyslovovaná, i když ve výslovnosti již byla splynula? Francouzský pravopis stále liší dnes stejně (anebo mimo rozdíly délky skoro stejně) znějící slova jako sens »smysl«, sent »cítí«, sans »bez« (předl.), cent »sto«, sang »krev«, nebo si »jestliže«, ci »zde, teď«, six »šest«, scie »pila«, též »řeže pilou«, scient »řeží pilou«, sis »ležící«; slovníky na takováto homonyma rády zvláště ukazují, a vymýšlejí se i věty s těmito slovy, jež mají pomáhati, aby se nepohodlné rozdíly pravopisné snáze vštěpovaly v paměť. Vím velmi dobře, že takových stejně znějících a posud nestejně psaných slov není mnoho, také, že by bylo nesprávné, jen pro ně snad vymýšleti rozdíly pravopisné nebo udržovati rozdíly staré, kde by se příčily základním zásadám pravopisným: ale liší-li náš pravopis slova jako byli, byly, bili, bily (anebo s rozličnými délkami pak i bylý, bílý, bílí, býlí), i takové věci je záhodno si všimnouti, uvažuje-li se o nové zásadě pravopisné, která by podobné rozdíly zastřela.

Také mluvnická zřetelnost našeho jazyka by byla podstatně zmenšena, kdybychom se zřekli písmenka *y*. Rozdíly mezi dobrý a dobří, raci a raky atd., jež spolu s mluvnickým vyučováním žákovi usnadňují nesnáze pravopisné, byly by pak beze zřejmé souvislosti s jinými fakty mluvnickými. Vím, že je úkolem teprv filologovým, vnikati do stavby jazyka; ale nepodceňuji ani velikého naučného významu, jaký pro každého má mluvnické učení vůbec, nemluvě ani o tom, že bez jisté míry mluvnického vzdělání se otvírají vrata porušování knižního jazyka. Nechci ani zamlčovati, že do souvislosti rozdílu mezi *i* a *y* s mluvnickou stavbou našeho jazyka jest již vlastně v pravopise dnešním průlom, kterého jsem si sám dávno dobře vědom a na který jsem byl ještě znova upozorněn v rozmluvě o pravopisných otázkách. Skloňujeme-li domácká jména a příjmení jako Káča, Váša tak, že píšeme v 2. p. jedn. č. (tvar 4. p. mn. č. se sotva vyskytne) Káči, Váši, je to vlastně mluvnicky nesprávné: jsou to tvary

utvořené podle vzoru Bára — Báry, Vácha — Váchy, a měli bychom vlastně psáti Káčy, Vášy, přes to, že se tomu příčí všechen náš pravopisný cit.*

Mluvnické důvody, pro něž bychom měli udržovati v pravopise staré *y*, jsou, řekněme si to upřímně, slabé. A jejich význam podlamuje jediný pohled na pravopisy jihoslovanské, které se ho úplně vzdaly, beze zvláštní újmy, jež by z toho byla vzešla. Jest ovšem mezi námi a Jihoslovany v této příčině podstatný rozdíl: *y* splynulo s *i* u nich o staletí dříve než u nás, a Jihoslované nemají mimo písemnictví církevněslovanské a jeho přímé napodobení písemnictví tak souvislého jako my. Nemají přímé pravopisné tradice, která by dobu dnešní spojovala s dobou, kdy ještě *y* žilo, jako ji máme my. Jihoslované si své písemnictví zakládali nebo obnovovali v době nové a mohli si bez rozpaků sestrojiti pravopis bez *y*, u nás takový pravopis trhá spojení s minulostí našeho písemnictví. Filologovi je konečně jedno, jakým pravopisem je psána knížka, již vezme do ruky, po jediné stránce se vpraví do jejího pravopisu: ale obyčejného čtenáře, pro nějž písemnictví vzniká, odpudí první stránka, již musí čísti v nezvyklém pravopise. Nebudeme čísti, co psali naši dřívější spisovatelé, necháme zapadnouti na př. i Vrchlické, Čechy atd. do propasti zapomenutí? Či si je budeme přepisovati do pravopisu nového? Pravda, přepisujeme i knihy staročeské, chceme-li, aby je četl i nefilolog. Ale knih, kterým toho se dostává a dostane, je počet skrovný, a jsou obyčejně jen v několika exemplářích, chráněných žárlivě v knihovnách, takže beztoho se musí přetiskovati, mají-li se dostati do rukou širšímu čtenářstvu: co však s knihami na př. z 19. stol.? Při tom ani nemluvíme o neslýchaných potížích a o drahotě tisku, které dnes jako můra leží na našem písemnictví; věříme pevně, že se to přece nějak změní jako jiné nesnáze, jež na nás uvalila těžká doba, v níž žijeme.

Vlastně bychom měli tuto souvislost se starším písemnictvím odíti rouchem poněkud vzhlednějším, ne mluviti jen o jejích stránkách praktických; měli bychom ukázati ku přirozené potřebě, aby se nerušila souvislost v proudu našeho písemnictví, není-li to nutno. Že je *možno* osvojiti si český pravopis posavadní i s rozdílem

---

* Původně se ovšem tvary jako Káča, Píša (z Péša) skloňovaly mimo pády s koncovkami -a, -á, -u, -ú (ou), -o (Káču, Káčou, Káčo) podle vzoru duše, stejně jako jejich pobočné tvary Káče, Pěše, mívaly tedy v 2. p. Káčě (Káče), v 3. p. Káči atd.; přechod ke vzoru ryba (sluha) lze v památkách našeho jazyka (zvláště v právních zápisech) dosti dobře sledovati, a 2. p. j. č. na -i místo staršího -ě (-e) se ustalují teprv velmi pozdě, v písemnictví vlastně v době, v níž sami žijeme.

mezi *i* a *y*, dokazuje sama zkušenost, že je tolik Čechů, kteří si jej na škole osvojili, nemusíme se ani dovolávati pravopisů cizích (na př. anglického, francouzského, německého), které jsou přece nesnadnější než posavadní pravopis náš i se svým *y*. Potřebu stálosti ve všem, co se týká jazyka knižního a vůbec osvětového, uznávají skutkem všecky doby a všecky národy, které si jej vůbec vytvořily; neníť jazyk knižní dílem jediné chvíle, ani jediné generace, je plodem celé doby, po niž trvá, a již proto se musí vyhýbati všem náhlým změnám. Francouz na př., který by se stavěl proti ustálené tradici svého knižního jazyka, narazil by na odpor svých současníků, a se stejnou péčí dbá francouzské písemnictví i stálosti svého pravopisu, jenž přece, jak nejlépe ví cizinec učící se jazyku francouzskému, svým poměrem k výslovnosti pohodlí čtenářovu i písařovu hoví mnohem méně než pravopis náš. O změnách tak zásadních, o jakých se u nás občas uvažuje, v pravopise francouzském není řeči, a ani změny nepatrné nedocházívají ohlasu. V posledních letech bylo projeveno mínění, že by se měly státi v pravopise francouzském některé nepatrné změny: navrhováno, aby se odstranilo *y* (tak zejména v částici *y* ve spojeních jako il y a atp.), němé *h* v slovích, v nichž nepůsobí ani tak, že se zachovává předchozí samohláska (mělo by se psáti na př. l'omme místo posavadního l'homme), v cizích slovích aby se *ph* nahradilo písmenem *f* (tedy na př. géografie místo posavadního géographie). Změny ty však byly se vším důrazem zamítnuty, ač vzhled písma francouzského se jimi hrubě nemění, jak viděti na ukázce tištěné podle těchto nových pravidel, jež se mi dostala do rukou laskavostí p. kol. Chlumského (od něho vůbec mám zprávy těchto věcí se týkající). Proto se vyjádřil také francouzský učenec, znalý výborně jazyků slovanských i češtiny, velmi skepticky o potřebě změn našeho pravopisu vůbec.

U nás jest jinak. Snad jest to také následek těžké rány dějinné, která násilně přetrhla klidný vývoj našeho písemnictví na dvě století, ale vše snad na toto národní neštěstí přece sváděti nesmíme; i naše národní povaha, nespokojenost s tím, co jest, snad při tom působí. Kdo déle pozoroval způsob, jak se u nás mluví a píše, ví, že zažil hojně způsobů mluvení a slov, jež se vynoří, ač jich vedle starších způsobů mluvení nijak není potřebí, někdy po krátké době zaniknou, ale někdy se udržují dále; zvláště v mluvě městské, spolkové, politické, v novinách, v písemnictví to často vídáme, řidčeji v mluvě venkovského lidu, i v této věci konservativního. Čím více se novota liší od způsobu posud obvyklého, tím snáze se ujímá, a skoro se zdá, jako by u nás novost a nezvyklost byly největšími

požadavky dobrého slohu a jazykové správnosti. Proto jsou u nás tak rozšířena zbytečná slova nebo slova dávno zastaralá, jež někdo vyhledal ze slovníku za dobrá slova dnešní, proto se ujímají tak rychle novoty slovní, tvarové i syntaktické, proto bývají hlasem volajícího na poušti rady, aby se od zbytečných a tak často nesprávných novot naše mluva vracela ke správným způsobům starým a posud obvyklým.

A zde jest asi také největší příčina, proč pokusy, měniti ustálený pravopis, u nás nalézají tolik příznivé půdy. Že »Naše Řeč« velikým změnám nakloněna není, poznali naši čtenáři jistě sami z článků, jež jsme o otázkách pravopisných napsali. Pravopis je povrchní stránka psaného slova: to však ještě neznamená, že by nebylo na škodu, měniti jej bez potřeby nejdůvodnější.

JIŘÍ MALOVANÝ:

ČÍM DÁL, TÍM VÍC; ČÍM DÁL VÍC.

Slyšíme-li věty: »Prší čím dál víc, ten hoch je čím dál horší, přicházeli do krajin čím dál pustějších«, překvapí nás, že je v nich vynecháno zájmeno »tím«. Kdo má jemný cit pro přesnost výrazu, žádá, aby věta byla vyjádřena plně: »Prší čím dál, *tím* víc«.

Kdyby byl věty takové vymyslil brusič, byl by k nim dospěl touto úvahou: Čeština proti němčině vyniká větší úsporou výrazu; dbejme této přednosti, kde jen můžeme! Říkáme a píšeme: »Poroučím se. Koho chrání Bůh svým štítem, nezahyne v boji lítém. Jestli mě ráda máš, vyprodej, kde co máš...« V těchto větách jsou vynechána zájmena »já, ten, ty« a spojka »tedy«. Proto budu mluviti lépe česky, řeknu-li: »Čím dál hůř« místo »Čím dál, tím hůř.« — Ale takový úsudek brusičův byl by nesprávný, neboť v pádech nepřímých se zájmeno ukazovací souvztažné nevynechává. Říkáme vždy: Čí chléb jíš, *toho* píseň zpívej. Komu se nelení, *tomu* se zelení. Čím horší kolo, *tím* více skřípá.

Vazba »čím dál víc« vyvinula se však v nářečí a má jiný původ než snahu o úsporu výrazu. Přesné doklady její mám z nářečí hanáckého, kterým se mluví na Přerovsku. Překládám je však hláskově a tvarově do jazyka spisovného, abych pozornost čtenářovu neodvracel neobvyklými tvary hanáckými od zjevu slohového, o který zde vlastně běží.

V nářečí tom se vynechává zájmeno »tím« jen po výraze »čím dál«, a to jen tehdy, je-li to úsporný výraz s významem »čím je

dál, čím bylo dál, čím bude dál«. Je-li ve výraze tom jiné slo- veso, zájmeno »tím« se nikdy nevynechává. Vždy se musí říci: »Čím dál jsme šli, *tím* více jsme bloudili.« Vedle toho však bývá »bloudili jsme čím dál víc« i »bloudili jsme čím dál, tím víc«.

Při vynechávání zájmena »tím« vyvinul se jemný rozdíl vý- znamový. S důrazem se říká: »Čím dál, tím víc prší = prší čím dál, tím víc«. Vedle toho se mnohem častěji řekne bez důrazu: »Prší čím dál víc, prší co dál víc, co dál víc prší«. V těchto vě- tách splývá výraz »čím dál víc« podobně jako ve větě: »Prší pořád víc«. Výrazem »čím dál« se určují komparativy příslovcí a komparativy adjektiv v doplňku. Na př.: »Píše čím dál pěkněji. Co mu (nemocnému) má býti lépe, je mu co dál hůř. Ti řezníci platí (za krávy) čím dál méně. Zdálo se, že bude teplo, a je to co dál horší. Všecko je co dál dražší. Ty jsi co dál horší. Krájíš ty krajíčky čím dál tenčí; za chvíli bude skrz ně vidět svatý Ho- stýn.« — U adjektiva přívlastkového se tento obrat v tomto ná- řečí snad ani nevyskytuje. Je to tím, že prostý člověk raději řekne celou větu nebo jiný obrat, než by užil nepřehledného výrazu přívlastkového. Následující věty vyjádřil by takto: »Chodil k nám se stížnostmi čím dál většími = chodil k nám a stěžoval si co dál víc. Přicházeli jsme do krajin čím dál úrodnějších = jak jsme šli, tak čím dál, tím byla větší úroda = čím dál jsme šli, tím ta země byla úrodnější.«

Vazba »čím dál víc« vznikla spletením dvou vazeb (kontami- nací). V onom nářečí se říká: a) *Všecko je co den dražší* = co je den = co uplyne den = co nastane den, je všecko dražší. b) *Všecko je čím dál, tím dražší.* Věty ty vyjadřují stejnou my- šlenku a rovnají se částečně tvarem. To nutí mluvícího, aby výraz ještě více zestejnil. Proto dosadí za výraz »čím dál tím« podle výrazu »co den« výraz »co dál« a řekne: »Všecko je co dál dražší.« Vedle toho však vliv věty »čím dál, tím je všecko dražší« působí, že se říká také »všecko je čím dál dražší«. A vý- sledek toho jsou čtyři věty, které se vyskytují vedle sebe: »Čím dál, tím je všecko dražší. Všecko je co dál dražší. Všecko je čím dál dražší. Čím dál je všecko dražší.«

Výrazy takové jsou rozšířeny i v jiných nářečích. Přímých do- kladů z popisů nářečí není, protože popisovatelé si takových po- drobností nevšímali anebo výraz takový pokládali za spisovný. Vidíme to u Bartoše samého. Ten ve svém »Slovníku« na str. 39 uvádí z (moravského) Jičínska tento doklad: »Ty jsi *co to* horší = čím dál horší.« Z toho vidíme, že Bartoš vazbu »čím dál

horší« pokládal za čistě spisovnou, když jí překládá doklad z nářečí.

Že se říká v jejich nářečí: »Prší čím dál víc, ty jsi čím dál horší«, dosvědčili mi kolegové z Moravy i z Čech. Z Moravy z Hranicka (Slavíč), ze Slovácka (Uh. Ostroh, Napajedla), z Kroměřížska (Litenčice, Uhřice), ze Slavkova u Brna, z Novoměstska (Lysice), z Čech z Chrudimska (Svratouch) a z Čáslavě. »Prší co dál víc« prý se říká v Uhřicích na Kroměřížsku a v Uh. Ostrohu. Vím, že taková svědectví nemají valné ceny. Lidé prošlí školami a vzdálení od domova málokdy si pamatují své nářečí tak přesně, aby do něho nepletli vazby slyšené jinde.

Že se vazba »čím dál víc« vyskytuje i v Čechách, soudím zejména z toho, že jí užívá Svat. Čech a Ant. Rezek, rodilí z Jindř. Hradce. Ani jeden ani druhý z nich nebyl přepjatý brusič; proto mají asi vazbu tu ze svého domácího nářečí. Ze Svat. Čecha uvádí doklad prof. Zubatý v Naší Řeči III, 164: »Hlavinka její zdvíhá se čím dál častěji.« Ant. Rezek v »Dějinách saského vpádu do Čech« z r. 1889 na str. 30 píše: »Přátelé Valdštejnovi netroufali si veřejně přání svá pronášeti, až když neúspěchy válečné *čím dále* byly větší.«

Jde o to, smí-li se vazeb »čím dál víc atd.« užívati v jazyce spisovném, či máme-li je zavrhnouti jako provincialismus moravský a snad i český? Přísný brusič by vazbu tu zamítl beze všeho jako nesprávnou. Ale kdo zná vývoj jazyka, ví, že vazeb vzniklých kontaminací je v něm plno a že boj proti nim byl by marný a někdy i směšný. Při takových vazbách záleží jen na tom, zdali jim člověk hned porozumí a jsou-li dosti rozšířeny. Oběma těmto požadavkům vyhovuje vazba »čím dál hůř«, a proto nemusíme nutiti toho, kdo z nářečí svého je jí zvyklý, aby se jí vystříhal. Ale zbytečné by bylo doporučovati ji snad pro její stručnost. V přívlastku zní snad někomu drsně; ten ji může nahradit větou anebo výrazem plynnějším: »Přicházeli do krajin čím dále cizejších = do krajin cizejších a cizejších.«

Vazba »co dál víc« je velmi málo rozšířena a dosti nezvyklá na první poslechnutí, a proto myslím, že ani rodilého Slováka nebo Hanáka nenapadne, aby ji zaváděl do jazyka spisovného.

*

Rádi uveřejňujeme tento doplněk a z části opravu k výkladu v 6. seš. III. ročn. tohoto časopisu. Potvrzuje se, že »čím dál, *tím* hůř« je původnější výraz, a dovídáme se, že se někde slůvko *tím* vypouští i v mluvě lidové. Zvláště dokladům moravským věříme.

Z lidové mluvy české *nepochybných* dokladů není; byli bychom vděčni čtenářům, kdyby nám oznamovali, kde se tak — ovšem *v mluvě lidové* — říká.

»Čím dál hůř« je nářeční novotvar, jehož i podle výkladu prof. Malovaného netřeba prohlašovati za chybný, jenž však nesmí býti pokládán za vzor, podle něhož by se mělo opravovati staré a jistě na největší části našeho jazykového území posud obvyklé »čím dál, *tím* hůř«. »Čím dál« byla původně samostatná věta (k níž jest domysliti sloveso *býti*: čím dále jest, bylo, bude); když pozbyla větné samostatnosti, mohla slova »čím dál« pozbýti také plného významu a nabýti příslovečného významu asi »stále, pořád«, a pak se ovšem slůvko *tím* stávalo zbytečným. Kde slova se zájmenem *čím* zachovala plný větný význam, kde jsme si plně vědomi pojmového odstínu vyjádřeného slovem *čím*, a zejména, kde v této vedlejší větě jest nějaké sloveso, nevznikl onen význam zeslabený a náš jazyk k zájmenu *čím* žádá souvztažného *tím*. Věty jako »čím dále půjdeme, tím spíše zabloudíme«, »čím lépe jej poznáš, tím více si jej zamiluješ« atp. s vypuštěným zájmenem *tím* nemají podle výkladu prof. Malovaného oprávnění ani v nářečích. Red.

POSUDKY.

Laurids Bruun, *Štěstí van Zantenovo*. Román lásky z ostrova Pelli. Přel. Jar. Chudenic. Topičových dobrých knih přeložených č. 22. Cena neudána, ani rok vydání, a rovněž neuvedeno, z kterého jazyka je spis přeložen.

Aby nebylo nedorozumění! Laurids Bruun, dánský spisovatel, nenapsal této knihy, třebas je na ní jako autor nadepsán. On ji jen vydal. Spisovatelem jejím jest Holanďan van Zanten (Pieter Adrian), který jí také dal ten podivný název, ale sám jí za svého života nevydal, jenom ji prožil. Laurids Bruun napsal k ní však druhý díl »Neradostnou vdovu«, patrně podle vypravování Zantenova, s nímž se v Paříži stýkal a který mu odkázal všechny své rukopisy, mezi nimi tento román k vydání úplně připravený.

Jest to román autobiografický. Van Zanten byl zástupcem holandského obchodního závodu na ostrově Yapu a Pelli v Jižním moři, kde »vzdělanost« evropská teprve vrhala první stíny, a oženil se tam — podobně jako slavný romanopisec Pierre Loti s divoškou Rarahu z ostrova Bora-Bory — s rozkošnou domorodkou Ali i včlenil se takto do obyvatelstva tamního, jako by byl tamním

rodákem. Na ta dvě leta vystoupil ze služeb firmy, ale potom, když mu Ali zemřela, ujal se zase bývalého zaměstnání, až po smrti otcově žil z důchodů vlastního jmění v Londýně, v Paříži a na cestách po Italii a Švýcarsku.

Vítáme tu knihu ve svém písemnictví. Právem o ní praví překladatel, že kdyby ji byl vydal van Zanten sám, »byla by literatura již v polovici sedmdesátých let minulého století obohacena spisovatelem světového jména«. Rozvírá se nám tu roztomilý obraz prakultury lidské, skrz naskrz poutavý, se všemi podivuhodnými zvyky, pověrami a slavnostmi. Nejednou nás jímá úžas z toho, co vidíme a slyšíme. Poznáváme zejména též život ženy od narození až do smrti, a to do všech podrobností milostných a manželských, které by mohly býti podány s garniturou pikanterie nejkořeněnější, ale které se tu vypisují s čistotou a nevinností přímo rajskou. I na Yapu umějí dívky milovati a žárliti, musí ženy trpěti — a jak! Ale možno tu býti nejšťastnějším člověkem, milencem, manželem i otcem, jako se podařilo van Zantenovi v těch dvou letech.

Rozkošné naivnosti protkávají děj ve vypravování jeho. Vypsání návštěvy u krále a královny a jednání s ministrem působí skoro humoristicky. Zanten měl všude oči, nic mu neušlo, ani sbíhání slin v ústech hostí, když děti přinesly na stůl pečené holuby, ani šedivé chloupky v podpaží královĕ. ani zápach odtamtud vycházející, ani barvitost zvuku. jejž vydávala královna, obracejíc hlavu stranou, kdykoli van Zanten na ni pohledl; přirovnává jej ke zvuku, jejž slyšíme od kočky, když ji hladíme proti srsti. Kniha poutá od kapitoly ke kapitole a dospívá nejednou mohutnosti, na př. při líčení porodu nebo řádění tajfunu, při popisu smrti ženiny neb utrpení zapuzené pro neplodnost manželky. Životní román ten je psán způsobem tak zálibným, že čtenář na knize přímo visí.

Pan překladatel snažil se dostihnouti holandského autora ve všech milých vlastnostech jeho slohu: v nehledanosti, v zachovávání lidového tónu, ve snaze vyhýbati se zdobné poetičnosti mluvy a vypravovati tak prostě a přirozeně, jako to činíme v denním obcování, a při tom propůjčiti slovnímu výrazu vrcholné konkretnosti a názornosti, i v dikci, upoutávající čtenáře tak, až zapomíná, že čte. a domnívá se, že vše sám prožívá. Věnoval tomu zřejmou péči. Tím více přítele správné češtiny překvapují a tím trpčeji ho vyrušují četné chyby mluvnické. Jiné, slohové a smyslové, naznačují, že překlad český je v jakémsi příbuzenském poměru s překladem německým.

Podívejme se, co dělá p. překladateli největší potíže mluvnické? Hlavně slovesa, a zvláště slovesa třetí a páté třídy. Jemu domorodci neví ničeho o líbání (m. *nevědí* nic), druzí se přou (m. *prou*), zavřou oči (m. *zavrou*); osoby některé nesmí spolu uzavírat manželství (m. *nesmějí*). Ale prosím: ani obrat »uzavírati manželství« nevoní správností; u nás lidé raději *vstupují ve stav manželský*. »Jak je to krásné, že lidé umí milovati!« zní jeden povzdech spisovatelův; škoda, že tu krásu trochu setřel překlad svým neuměním časovati sloveso *uměti*; to má zajisté v 3. osobě množné *umějí* a bývá dokonce v mluvnicích vzorovým příkladem. A tak jest i chybně řečeno: viděl jsem, jak (mladí) mizí za dům (m. *mizejí*) a j. Dívky na Yapu občas sejmuly sukénku, aby muži mohli obdivovati krásný vzor, jímž byla jejich spodní část těla tetována (m. *sňaly* sukénku, aby *se* muži *mohli obdivovati* n. *podivovati* krásnému vzoru, jímž byla *spodní část jejich těla* tetována). Tvary jmul, -a, -o jsou vůbec jaksi u p. překladatele v lásce; »sejmul« se opakuje několikrát a k němu se druží »obejmul a vyjmul« (m. *objal* a *vyňal*). Také sklánění zájmena *já* nezdá se býti p. překladateli dosti známo; píšeť u mně (m. u *mne*), na mne bylo dávati pozor (m. na *mně* bylo) a pod.

Neradi jsme postřehli v překladě některé chyby, stále vytýkané, ale ovšem i dále se vyskytující, na př.: dárky sestávají z ovoce, ptáků a selátek (m. *skládají se*), jen když si člověk na to zvykne (m. *tomu* zvykne), vídal jsem ho (východ slunce) 20 let (m. vídal jsem *jej*; »ho« se klade jen u životných jmen), aby svou sílu aspoň k něčemu použil (m. aby *své síly* použil). Zvláštní jest obrat: les mi září, nebo: nepokoj ovládá hlavu i její ruce; dále: nedovede postrádat pohledu na spokojený obličej mladíkův (snad místo: nemůže se nedívati n. rád se dívá na spokojenou tvář mladíkovu); nebo: počal jsem rozdávati ze svého přebytku za předpokladu přátelského smýšlení a j. — Častá vazba: »budou s to ucpat díru« zůstává pořád ještě chybou místo: budou s to, *aby ucpaly* díru. Také »zelený« mladík, jenž střílel po potkanech, měl by ustoupiti *nezkušenému ještě, nezralému, nedospělému*. »V každém ohledu dobrá partie« jest ještě lepší, je-li *po každé stránce* dobrá; (chrápající na ostrově Pelli) bývá vynešen přede dveře (spr. *vynesen*); podobně má býti nahrazen m. *nàhražen*; dívala se po očku, jaký dojem to u mně vyvolá m. jaký dojem to *u mne vzbudí* (lépe: jak to na mne bude působiti). Vyvolati škandál (lépe *způsobiti*). Vše, co si jen mohla přát (m. *čeho* si mohla *přáti*); máš prý dalekohled, který je poloviční toho druhého (m. který je *o polovici kratší* toho druhého); milovala mne příliš, než

by mi způsobila tu hanbu (m. ... příliš, *aby* mi ...); máš-li mít dítě, musila bych ho dostat m. máš-li *ty* míti dítě, musila bych *já je* dostati; jejž pozbyl m. *jehož* pozbyl; páchla tak, že mi bylo špatně, lépe: *až mi bylo nanic*; když mne spatřila, zůstala stát (m. *zastavila se*; státi může zůstati jen ten, kdo už stál). — Nevím, jak to přišlo m. *čím to bylo, čím se stalo*; co má dát chudý Toko svému majiteli za dar? m. *jaký* dar má chudý dáti svému *majetníku?* — Ještě jiné oči mimo Talaových a mých hleděly na mladé lidi u plotu (m. mimo *Talaovy* a *mé*; mimo se pojí se 4. pádem; kromě a vedle s 2. pádem). — Tu nebyla pro nás pomoc m. *nebylo nám pomoci*; kdybys se měl s ní rozloučiti m. *kdyby ses* měl s ní rozloučiti; nikdo neměl smyslu pro něco jiného než pro zbytky tahu ryb (m. *pro nic jiného*). Překladatel také má rád slovo koukati; děti prý se vyřítily na břeh, aby koukaly (m. *se dívaly*). Jinde ministr koukal. Sloveso to není sice nesprávné, ale nehodí se do každé souvislosti.

Také se skloňováním a s pravopisem má p. překladatel tu i tam potyčky. Píše: pod nohami (m. pod *nohama*), z popele (m. z *popela*), s tímtéž výrazem (m. s *týmž* výrazem), z chýže a do chýže (m. *chyše*), vztýčený (m. *vztyčený* od slova tyč), zdvihati (m. *zdvíhati*), jízva se jitřila (m. *jítřila*), věštiti (m. *věstiti*) a pod.

Jak veskrze milá mohla býti tato vzácná knížka, kdyby jí byl p. překladatel věnoval ještě o trochýnek péče více a přibral si k překladu vedle slovníka také Pravidla českého pravopisu, v nichž je též potřebné zření obraceno k mluvnici!

B.

J a r o s l a v O. H r u š k a, *Na ochranu a povznesení jazyka českého*. »České hovory« č. 2. Nákladem »Zory« v Praze-Karlíně 1919. Stran 26, cena K 1.80.

V »Českých hovorech«, vydávaných Jednotou Svatopluka Čecha ve volných lhůtách, vyšla nyní po Herrmannově humoresce »*K-ke-ku*«* programová a propagační stať prof. dra J. O. Hrušky, známého pracovníka v metodice živých jazyků světových. V prvé části jmenovaného spisku se vykládá o příčinách úpadku našeho jazyka, v druhé pak se vybízí ke snaze o jazykovou správnost, což jest podle auktora úsilí mravní.

Česká mluva upadá, protože se do obecného jazyka přijímají slova a obraty z hantýrky uliční, sportovní a kastovní, která je u nás znešvařena hrubými zkomoleninami a germanismy. To jest

---

* Viz referát v II. ročníku »Naší Řeči« na str. 276.

špatně pochopený demokratismus, ba přímo jazyková demagogie. Rčení nářeční pronikají do mluvy spisovné, v tvorbě slov se přepjatě novotaří, veliký byl vliv latiny a zvláště němčiny, která pronikala z rakouských cizáckých úřadů, pošt a kasáren. Spisovatelé nedbají vždy jazykové správnosti a překlady bývají velmi ledabylé. Nadměrné kladení cizích slov prozrazuje ješitnost nebo často bázeň před určitým výrazem v jazyce mateřském. — Pěkné a správné tyto výklady měly by jen býti doloženy po každé několika příklady, tím by se velmi oživily. Znalec moderních jazyků neopominul dodati svých výstrahám váhy poukazem na to, jak dbají čistoty své řeči Francouzi a Angličané (Michel Bréal, Swift; Freeman a Bryant) a co vykonali Němci od 70tých let min. stol. (»Jazykový spolek« zal. r. 1885). Nesouhlasíme však s Hruškovým odmítáním vlivu nářečí na jazyk spisovný; z čistých studánek lidové mluvy může se spisovná čeština obroditi k větší jadrnosti a kmenové kráse. Jest se jen vystříci provincialismů nesrozumitelných mimo oblast jej ch vzniku. Novotářství bují dnes všude, poněvadž se tvoří nový jazyk úřední, vojenský atd., ale otrockým a nevkusným převodem z němčiny porušují se často vývojové zákony mateřské řeči. Bohužel, otupělí jsouce pro jemné krásy čistého jazyka, ani již často nepozorujeme cizího rozleptávání.

Mluviti a psáti krásným a bezvadným slovem jest Hruškovi také požadavek mravní. Velicí mužové vždy byli pečlivými pěstiteli jazyka: Hus, Bratří, Blahoslav, Komenský, buditelé. Hus ve »Výkladě desatera božieho přikázanie« viděl v komolení jazyka zdroj hněvu a svárů a českého potupení. Když pokleslo úsilí mravní, přestala i péče o jazyk. Tak bylo za poroby habsburské a je tak i dnes. Burcovati jazykový cit má proto nyní také veliký význam národně výchovný.

Pro toto čisté zanícení a nabádavé výklady viděli bychom rádi sličně vypravený sešitek v rukou všech dobrých českých lidí, zvl. studentstva a jeho učitelů. Dobře by se hodil také pracovníkům v osvětových sborech pro jazykovou výchovu v kursech občanských nauk, nařízených nyní zákonem po celém našem státě.

Spisek je psán řečí celkem velmi pečlivou; na str. 9. ve větě »nemohou obohatiti spisovný jazyk« má býti *záporový genitiv;* zato zase přes míru je užito záporového genitivu ve větách »neměl by příčiny tvořiti nových výrazů (str. 5) m. nové výrazy (vlastní záporový genitiv je »příčiny«), »*všeho toho* necháváme minouti kol sebe (str. 21). m. vše to; strojený jest genitiv ve větě »nescházelo *hlasů*« (str. 12) m. nescházely hlasy; m. *ryzost* jazyka (str. 12, 20, 22) je správnější čistota (v. N. Ř. II, 244), m. *vývin* (str.

4) vývoj; m. *zodpovědnost* (str. 25) odpovědnost; m. předčí *svojí* ryzostí (str. 12) jest čísti správněji »svou«; ve větě »u lidí s malým školským vzděláním působí takový pobyt mnohem zhoubněji na mluvu než u inteligence, ač ani u *této* nebývá bez následků« stačí zájmeno » u ní« (str. 14); ve větě »(hantýrka uliční) stojí hluboko pod *argot* nebo *slang*« (str. 3) nechána obě cizí slova neskloňována, ač tvar, jehož si tu cit žádá, nečinil by tu obtíží (pod argotem nebo slangem); na str. 12 píše spisovatel *přiměsků* m. »příměsků«, na str. 6 »*zmírňujícím* vlivem« m. zmirňujícím, na str. 12 »*upřílišňovati*« m. upřilišovati. Lépe by bylo bývalo vyhnouti se výrazům jako »*úzkoprsost* brusičů« (str. 13), m. úzkostlivost, malichernost, omezenost, *cizomluv* (na str. 13) m. výraz cizí, nečeský, »v jazyku, jeho (t. j. mravního úsilí) *bezprostředním* výraze« (str. 23) m. přímém, »*odolnější* pracovník« (str. 17) m. vytrvalejší, houževnatější, pevnější (N. Ř. I, 219, 249), »mravní pokleslost válkou *přivoděná*« (str. 24) m. způsobená (N. Ř. II, 211); také módnímu dnes »*znehodnocování*« (str. 20: znehodnocování naší mateřštiny, jež se rovná znehodnocování národa samého«) se Čech raději vyhne a řekne prostě »kažení, porušování, snižování mateřštiny, nevážnost k mateřštině a p. Místo »*luštění*« sporných otázek« (str. 19) je lépe říkati řešení (N. Ř. II, 191). Stopy cizího způsobu vyjadřování a myšlení ukazují se ve větách: »je již *nejvýše na čase*« (str. 17) m. je svrchovaný čas; »poměry před válkou *vyvolaly v život* Jednotu Svatopluka Čecha« (str. 18) m. z poměrů těch se zrodila, vznikla, poměry ty byly příčinou, podnětem k jejímu založení atp.; »předválečná léta, jež jazykově *značí* pokles proti dobám předešlým« (str. 24) m. v nichž se ukazuje, jeví pokles jazyka, v nichž jazyk upadá a p.; »poroba *mnoho kazila* povahu českou« (str. 24) m. velmi, velice, tuze kazila (Maria Magdalena mnoho milovala, ale Krista milovala velice). Příklonné tvary zájmena *se* klade Hruška dosti často proti pravidlům českého pořádku slov na místo, jež jim nesluší, na př. přece jazyk *se* mění (str. 6) m. přece se, to stalo *se* s latinou (tamt.) m. to se stalo, tím vnáší *se* zkáza (str. 14) m. tím se vnáší a j. Periody Hruškovy jsou někde až ciceronsky složité; až do nesrozumitelnosti jest zestručněna věta na str. 12: »(ve Francii) heslo uvolněné mluvy, Akademií sešněrované, již romantiky hlásané, ožívá literárním vřením let osmdesátých (místo: heslo uvolniti mluvu sešněrovanou Akademií, které již romantikové hlásali).

Jednota Sv. Čecha, založená pro povznesení jazyka a písemnictví českého, měla by v kratších lhůtách rozšiřovati mezi lid

drobné jazykové letáčky a podporovati tak očistné a obrodné snahy »Naší Řeči«. Oberpfalcer.

DROBNOSTI.

NÁVŠTĚVOU U NOVIN.

I. *Národní listy.*

Pořád nás docházejí od přátel Naší Řeči důtklivé výzvy, abychom vykonali návštěvy u hlavních časopisů našich, a to u každého zvlášť. Rádi prý by zvěděli, který z nich jest nejbohatší — na divoké kvítí.

Začali jsme tedy s nejstarším deníkem naším, Národními listy, a vybrali jsme k tomu neděli dne 7. prosince 1919. Setkali jsme se tu s mnohými známými a proslulými jmény politiků, učenců, beletristů a kritiků a byli jsme tedy žádostivi, jak se mají k jazyku ti, kteří jsou před jinými povoláni, býti jeho strážci a obránci a v této věci mají býti všem ostatním vzory. Ale zdá se, že nejeden z nich nemá dost pokdy ani chuti zabývati se také péčí o mateřskou řeč, že brusy, mluvnice, Pravidla pravopisu a také náš časopis jsou jim duševní stravou, která se na jejich stole neobjeví celý čas. Na nedostatek cizích slov jsme si stěžovati nemohli, ani u spisovatelů, před nimiž jinak smekáme; někde až zatemňují sloh, a jazykové klopýtnutí nepadá tuze na váhu. Toho nám bylo líto.

Ale mnohem hůře bylo u »bohů nižšího řádu«. Tam o uhlazenosti slohu vůbec mluviti nelze, také už neměli žádného pozoru na jazyk, jenom se pracovalo o překot, aby se napsalo a vyplnilo, co napsáno a vyplněno býti musilo.

Byli jsme překvapeni, ajké oblibě i tady, u těchto méně učených lidověji píšících pánů se těší zejména *cizí slova.* Slyšeli jsme na př. české zemědělství jmenovati agrikulturou; to se nám opravdu zdálo zbytečným zaváděním nového cizího slova. Že hrajeme my Čechové v leccems ubohou roli, o tom už jsme nejednou psali i v Naší Řeči a doporučovali nehráti žádné role, nýbrž jen *úlohy*, a to dobré.

O Anglii se pravilo, že se chová absolutně pevně (m. *naprosto, zcela* pevně) a její pomoc v jakékoli akci diplomatické neb vojenské proti Německu že je jistá. Ó těch akcí! Ty se u nás rozrostly tak, jako bychom bez nich už vůbec nemohli žíti. *Podnik, jednání, práce, věc* by je však leckdy dobře nahradily. — A teď to šlo dále páté přes deváté: Mezi konfesemi prý se musí přede-

vším obnoviti harmonie; proč ne *shoda, soulad, dorozumění* mezi *vyznáními?* — Zákon zcela spravedlivě a neuprosně (spr. *neúprosně*) řeší tento problém (m. tuto *otázku, věc, záhadu*). — Jsme altruisté (kdo tomu z širších vrstev rozumí? Proč ne: *Nejsme sobci, milujeme svého bližního, žijeme nejen pro blaho své, nýbrž i pro blaho jiných)?* — Podiskutovali jsme si o právu na teror (m. *pohovořili jsme* o právu na *znásilňování, zastrašování*). — Koalici neohrožuje jen ultimatum českých social. listů (m. *spojené, sdružené strany*). — Tato politika jest nejlepší oporou naší územní integrity (m. oporou *neporušenosti, neztenčení* našeho území). — Sedmý ruský kongres sovětů (m. *sjezd*). — Konflikt Spoj. států s Mexikem (*Spor*).—Dle oficielní zprávy bolševických časopisů přibyla do Sámary indická misse (m. *Podle úřední* zprávy přibylo tam indické *poselstvo*). — Pro francouzský projekt na obnovu Evropy (m. *návrh*). — Massy byly strženy cyklonem (m. *Množství, zástupy* byly strženy *smrští*). — Naše veřejnost nesmí připustiti morální tragedii, která by naší republice v kulturním světě nedělala čest (m. *mravní truchlohru*, ve *vzdělaném* světě. Ale i ten obrat »morální tragedii připustiti« mohl býti nahrazen výstižnějším). — Koupili tam serii amerických dokumentů (m. *řadu dokladů, svědectví*). — Mnoho se mluvilo o srážce vlaků u Čelakovic. Dle jedné verse srazil se rychlík s nákladním vlakem (m. *Podle* jedné *zprávy*). — Chef sanitní služby ujal se řízení záchranné akce (m. *přednosta* služby *zdravotní* ujal se *řízení záchranného* nebo řízení záchranné *práce*). — Dle shodného vyprávění nastala po srážce ohromná panika (m. *Podle* shodného vyprávění nastalo... *zděšení, hrozný zmatek*). — Sanitní vojenská kolona odvážela raněné do Všeob. nemocnice (m. *zdravotní oddíl* vojenský). — Sděluje se nám z autoritativní strany (m. oznamuje se nám ze *spolehlivé, odborné, hodnověrné* strany). — Inscenaci této hry věnována veliká péče (m. *vypravení* hry). — Blíží se plebiscit na Těšínsku (prosím, co je to ten plebiscit? ptal se mne nedávno majetník velkého obchodu. Stydím se ptáti někoho neznámého. A bylo by tak snadné psáti: *hlasování lidu!*) — Výstavba vodních drah je dnes akutní (m. *naléhavá, palčivá*). — Nelitoval peněz na restaurování zámku (m. na *obnovu, opravu* zámku). — Bojujeme proti experimentům, jak je provádějí ke škodě celého národa socialisté (m. proti *pokusům, jaké* provádějí). — Učení, jak je propaguje Právo lidu (m. *které, jaké šíří* Pr. l.). — Excísařovna Eugenie, již 95letá, chce konsultovati některého praktického lékaře očního v Paříži (m. *Bývalá* cís. Eugenie... chce se *poraditi*). — Diktatura sovětů se přemě-

nila v autokracii nové ze sovětských řad vyšlé byrokracie (*Neomezená moc* sovětů se přeměnila v *samovládu úřednictva*). — Hrozí nemožnost světové konkurence (*soutěže*). — Když pak jsme na jednom místě zvěděli, že »působení koalice vládní trpí v politickém směru pod terorem bolševické agitace socialistického bloku«, zmocnila se nás lítost nad ubohými čtenáři i nad ubohým jazykem, kteří tu oba trpí ještě více nežli *sdružené strany* vládní *hrůzovládou* bolševického *štvaní* socialistické *skupiny*; neboť jsou tu bezmocní a podle všeho i »jakékoli intervence neměly by výsledku« (t. j. *žádné zakročení* nemělo by výsledku, nebo: jakékoli *zakročení zůstalo* by bez výsledku).

Obracíme proto zření své na jinou stranu, k chloubě naší řeči, *k slovesu.*

Tu hned na začátku se dovídáme plno sdělení: Policejní korespondence sděluje cosi mylně, další půlnoční sdělení poloofficielní to opravilo (lépe: další *zpráva poloúřední)*, v Praze byla na první sdělení (lépe: *oznámení, zprávu, zvěst)* o neštěstí učiněna ihned opatření potřebná. Zranění sdělovali (*oznamovali, vypravovali, říkali* a pod.), že pod troskami vlaku bylo ještě mnoho osob. Toto slovo hrozí vytlačiti každý jiný souznačný výraz a brzy snad budou noviny psáti tak, že pan X. sdělení, které jemu bylo učiněno, zase sdělil jiným, kteří to zase sdělovali dále, až to bylo sděleno postižené osobě, která toto sdělení sdělila advokátu, aby pana X. pro sdělování toho sdělení zažaloval. — Jiné takové nakažlivé slovo jest »počítati«. Nutno prý počítati s podrážděnou náladou národněsociálních odborářů (spr. *míti zření* na náladu, *přihlížeti* k náladě, *dbáti* jí). Chudí obyvatelé v okrese falknovském a loketském počítají s pomocí(!) českých lidí, což jest teprve důkladně německé; oni tam však nepočítají, nýbrž spoléhají na pomoc. Naproti tomu u nás počítají na to, že zase nás finančně podepře Amerika (m. *spoléhají* na to, *doufají* v to). Se mnou nepočítej! slýcháme často mluviti přátele, když nemůže druh druhu vyhověti (m. na mne *nespoléhej*, na mne se *nekládej*). Hůře je, když mezi nás přijdou pánové, kteří neumí česky (m. *neumějí*). Nesnadno pak otázku zodpověděti (m. *na* otázku *odpověděti*), jak se k tomu postaviti. Také v Nové Pace městský úřad zodpoví všecky dotazy (m. *odpoví na* všecky dotazy) o zřízení průmyslových podniků v tomto městě. — Každá změna v jízdním řádě má býti zanesena do »hodinového protokolu«. Ale jak ji tam zanésti, když jí vůbec nelze nésti? Může býti jen *zapsána.* Brusy k tomu podotýkají, že *slepice* zanášejí. — Některá slova česká mají neštěstí, že sice jsou správná, ale nikoli histo-

ricky. Jedno z nich je: zařazen; skutečný jazyk živý užívá tvaru: *zařaděn*. Tedy ne: do pořadu slavností sokolských mohou býti zařazeny jen podniky, které s myšlenkou sokolskou přímo souvisejí, nýbrž: mohou býti *zařaděny* jen podniky, které s myšlenkou sokolskou přímo *souvisí*. Ale dokonce už ne: Objednané vozy budou zařazeny v provoz příští měsíc, nýbrž prostě: *počnou jezditi*. — Bojujeme o sociální povznešení všeho pracujícího lidu (spr. o *povznesení*). — Neradi už vidíme, sestává-li něco z něčeho; proto nám vadí i při pedolog. ústavě města Prahy, že sestává ze 4 oddělení; správné by bylo, aby *se skládal* ze 4 odd. — Mety, které mu vytýčil prof. Čáda, jsou znamenité; jen by se mělo psáti a říkati: vytyčil. — Článek končí přehledem (spr. čl. *se končí* přehledem). — Bylo lze čísti o opravdových přepadnutích našich misí na Slovensku (spr. o *přepadeních* našich *poselstev*). — Stejně nesprávné jest zatknutí m. *zatčení*. — Není nepravděpodobno! Jaká to zase novinka? Člověk aby kolik minut přemýšlel, co to vlastně znamená! Nebylo-li staré: pravděpodobno kratší a jasnější? Lze pak ono: není nepravděpodobno, že se dohody docílí, pověděti ještě stručněji: *zdá se*, že se *dosáhne* dohody. Sloveso docíliti, živě připomínající svůj německý původ (erzielen), rozmáhá se nyní úsilně, jako by si chtělo nahraditi své odstrkování dřívější. Matiční Brus praví: spr. *domoci, dosíci, dostihnouti, dovésti, dodělati se čeho, dokázati, pořiditi čeho, co.* — Pokročíme-li dále od slovesa k jeho *vazbám*, odneseme si ze své návštěvy další nadílku.

Nevíme, není-li tisková chyba ve větě: nepřiblížili jsme se míru vnějšího ani vnitřního. Vazba je to v češtině nemožná, m. míru *vnějšímu* ani *vnitřnímu*. — Slovesa poskytnouti a přáti strhují k sobě mocně 4. pád, ale neprávem. Každý člověk prý přál Jozífkovi ocelové nervy, kariéru, blahobyt; lépe by bylo přáti mu *ocelových nervů, postupu ve službě, blahobytu*. — Česká agrikultura prý poskytuje pevnou oporu průmyslu; my bychom raději řekli, že mu české zemědělství poskytuje *pevné opory*. — Varovný hlas Spojených států způsobil v Berlíně účinek; doposud *míval, měl* účinek. — Učiniti zajatce jest také nová líbeznost jazyková; rudé vojsko jich učinilo dokonce 8000. Z čeho? Asi z němčiny! *Naši* hoši ti jen *zajímali* a *zajali* takto rovněž tisíce nepřátel. — Je to chyba, není-li si kdo vědom *hlubokého* významu *poselstva*, ale ještě větší chyba je, když si není vědom o hlub. významu misse. — Mnoho se teď vyvolává: truchlivé zprávy z českého severu vyvolaly odezvu, první zprávy vyvolaly zklamání atd. (spr. *způsobily, měly v zápětí*). — Krajané naši v

severních Čechách si stěžují, že »národ je teď zapomětlivý na ty, kteří vlastně dali naší republice dnešní hranice na severu, o jichž posunutí do vnitra země naši zavilí nepřátelé se pokoušeli. Toho lze zajisté jen litovati, a to i tenkráte, kdyby se to řeklo správně, že národ *zapomíná těch* nebo *na ty, kdož* mu na severu Čech *zachovali posavadní* hranice, *jež posunouti* do vnitra země se pokoušeli naši zavilí nepřátelé. — Vláda se nalézá celá ve stavu demise — to je také pěkně po německu řečeno. Po česku *je* ve stavu demise n. ohlásila své *vzdání se úřadu*. — Tuto autoritu Venkovu nezávidíme (spr. *této autority* V. nezávidíme). Již kladné sloveso záviděti pojí se s 2. pádem (*záviděti komu čeho*); tím spíše to má býti při záporu. — Strana sociálnědemokratická vyrostla prý na účet strany národněsociální. Jak lidé mohou vyrůsti na účet jiných, musí nám vyložiti přírodovědci. Zde se snad míní, že se *rozmohla zásluhou* nebo *vinou*, *na ujmu* nebo *na vrub* strany národněsociální. — Je to provalení vnitřních sopek. Zase zajímavost přírodní: vnitřní a vnější sopky! Zde by však byly spíše na místě *utajované spory*. — Je pravdou, že slečna Škroupová žije v poměrech skromných, stížených ještě tím, že se nemůže věnovati bývalému svému povolání (m. je *pravda*, že žije v poměrech, *ztížených* ještě...). — Aby zamezeno bylo opětujícím se stížnostem a eventuelním finančním škodám (spr. aby *byly zamezeny stížnosti* a *možné* fin. škody). — V Čechách bylo pracováno na 114 tratích silničních. Teď nevíme: bylo pracováno *na* silnicích (tedy již hotových) či *o* silnicích (které se teprve dělaly)? Hle, jak se doporučuje zachovávati jemný rozdíl mezi pracovati *o* něčem (o stole) a *na* něčem (na stole)! — Na konec si pamatujme: Osud *jednotlivcův* i osud celého národa jsou závislé *na* skutečné znalosti dítěte (a ne: jsou závislé od...). —

Zbývá ještě mrknouti na *jednotlivá slova*: Tu jsme našli každodenní zodpovědnost (m. *odpovědnost*), lidi zodpovědné za bezpečnost obecenstva (m. *odpovědné*), přemíru obtíží, které by ještě ve velkém Slovníku Kottově marně hledal (něm. Übermaß; spr.: *nesmírnost* obtíží n. *nesmírné, nadlidské* obtíže), neuspokojivé vývody ministrovy (něm. Ausführungen, spr. *výklady*), stíhání tajné prostituce z ohledů zdravotních (m. z *důvodů* zdr.), v každém ohledu (m. *po každé stránce, každým směrem*), zprávu o vyloučení Bedř. Adlera z řad čestných bolševiků ruských pro jeho chování vůči měšťáckým stranám a zprávu o stanovisku Lloyda George vůči ruské otázce (spr. *k* měšť. stranám, *k* ruské otázce. Vůči = v oči se klade jen při bytostech živých). — Francouz-

ský časopis upozorňuje na možnost zřízení průplavu mezi Labem, resp. Vltavou a Dunajem (lépe: možnost *zříditi* průpl. mezi Labem, *neb i* Vltavou a D.). — Průplav byl by současně důležitou součástí vodní linie 50. rovnoběžky. Proč současně, proč ne *zároveň*? Vždyť se tu nemyslí na žádný čas, jako podobně ne ve větě: znepokojují nás rady, pokyny i nápovědi tu o výhodě, tam o potřebě a po třetí současně o výhodě i o potřebě (spr. *za* třetí *zároveň* o výhodě i o potřebě). — Tlačí se k nám hodně zprudka cílevědomost a cílevědomý. Kottův Slovník nemá těch slov ani v Dodatcích z r. 1906. Jest to zjevný překlad z němčiny, který však nevystihuje to, co Němec myslí svým zielbewußt. Ovšem nemáme za to *jednoho* slova, v češtině se ubíráme za vytčeným cílem. Ale jest-li to neštěstí, že ten pojem vyjádříme větičkou nebo slovy: živé povědomí vytčeného cíle? Nebo prostě: povědomí cíle? — Čím větší nesnáze vnitřní u nás, tím větší možnosti u našich nepřátel na Slovensku. Jaké možnosti? Čeho možnosti? Prof. V. Tille v minulém čísle Naší Řeči ukázal na tom slově, »jak myslíme po česku germánsky«, že čeština myslí slovesně a hledí zdůrazniti děj, naproti tomu němčina myslí substantivně, zdůrazňujíc pojem. Ve větě shora uvedené by se tedy správně mělo říci: *tím více jim umožňujeme*, usnadňujeme *býti proti nám*, kouti pikle proti našemu státu. — Slovo sesílený se píše nyní *zesílený*. —

Na konec ještě jsme zavadili několikrát o slovo ryzí. Mluví se tam o ryzí práci, o ryze osobní události, o ryze osobní tragedii a j. V II. roč. Naší Řeči na str. 244 prof. Zubatý promluvil o tomto slově obšírněji. Ukázal, že ryzí je vlastně rudý a že správně se říká jenom ryzí zlato, nanejvýš ještě také ryzí stříbro, ale všude jinde (nemá-li slovo svého významu vlastního) že jest chybné a má býti nahrazeno slovem čistý, poctivý, správný a pod.

»VIDNO«.

Říkávali jsme si, že my Čechové jsme národ filologů. Kdo to po prvé řekl a proč, nevíme; snad proto, že u nás tolik lidí ten rodný jazyk »opravuje«? Podáváme zde poučný doklad, jak oprávněny takové opravy bývají.

V Čechách se říká a odjakživa říkávalo *je viděti*, anebo způsobem původnějším *viděti* (bez slovesa *býti*) s významem »lze viděti«. Tak čteme na př. v evangeliu sv. Matouše s homiliemi ze 14. stol. »mnoho takých... v svatéj cěrekvi viděti« (311b), v Comestoru z 15. stol. (41a) »to (znamení) viděti i dnešní den«. Tak se říká po celých Čechách a skoro po celé Moravě podnes

(říkáme také »je viděti«, vždy se slovesem *býti*, ve významě »je tolik světla, že lze viděti«); nalézáme podobně i neurčité způsoby jiných podobných sloves, na př. *slyšeti* (slyšeti, že kněz Bartoloměj předse do Uher táhne Arch. č. 7, 52 z r. 1514), *znáti* (nyní to všecko zbořeno, že nic neznati, u Jungmanna z Prefáta), *cítiti* (je zde cítiti spáleninu). Je to způsob mluvení známý ze všech jazyků slovanských, i na př. z litevštiny, z nejstarších památek indických, a není pochyby, že se tak mluvilo od nejstarších dob indoevropských, jichž se dovedeme domýšleti; jedním slovem, říkáme-li »(je) viděti«, každý dobrý filolog nám řekne, že nemůže býti pochybnosti o původnosti a *správnosti* takovýchto vět.

V některých jazycích indoevropských se takovéto věty časem mění buď vesměs nebo z části. Neurčitý způsob, na př. *viděti*, nabývá větného významu přísudkového (na př. »to jest viděti« znamená tak asi tolik, jako bychom řekli »to jest takové, že to lze viděti«), a protože v přísudku bývá obyčejně přídavné jméno, neurčitý způsob slovesný se měnívá v přídavné jméno slovesné, místo »to jest viděti« se začíná říkati »to jest viditelné« a pod. Takovéto věty s přídavným jmenem místo neurčitého způsobu jsou *pozdější*, jsou to *novotvary*; jak takové novotvary vznikají a množí se, vidíme zřetelně na př. v jazyce staroindickém, v latině a v řečtině opanovaly (t. zv. gerundiva s významem možnosti nebo nutnosti), v slovanštině se z části zachoval posud způsob původní.

Ovšem že novotvary s přídavným jménem objevují se i v slovanštině. Tak hned u slovesa *viděti*. Po rusku se říká na př. »kak vídno« (= jak viděti), »totčás vídno« (= hned jest viděti); tak se říká i na Slovensku, Bartoš má v Dial. slovníku doklady i z Moravy (ze Starého Hrozenkova na uherských hranicích), jako »je ho vidno (= viděti), něboło ho vidno už dávno«, v nářečí lašském (jako v polštině) se říká »už je vidno« (t. j. jest dosti světla). Filolog vidí v takovýchto dokladech zajímavé svědectví, jak stejné příčiny v rozličných jazycích mívají stejné výsledky; není-li dosti doma v dějinách jazyků indoevropských, snad si dá i otázku, který z obou způsobů mluvení je starší. Ale náš »oprávce« jazyka je povznesen nad takovéto úvahy: český lid neříká *vidno*, říká tak Rus (o Slovákovi obyčejně naši »oprávcové« málo vědí), Němec (ovšem po starém způsobu indoevropském) říká dokonce »es ist zu sehen«, a z toho ze všeho se usoudí hned, že »(jest) viděti« je chyba, že se má říkati »(jest) vidno«. A protože větě »jest vidno« obyčejný Čech nerozumí, »oprava« má

nejlepší čáku, že se v našem knižním jazyce ujme. Že bychom pak měli býti důsledni a říkati i na př. »odsud (jest) vidno Sněžku«, »už je vidno«, ba i »(jest) slyšno, citno, znajno« (nebo znavno či jak), náš »oprávce« již nedomyslí; důslednost není vynikající vlastností »oprávců«, kteří dovedou na př. jedním dechem prohlašovati *scházeti* ve významě »chyběti« za germanismus a doporučovati podstatné jméno *schodek*.*

Snaha, dáti výhost poctivému českému rčení »(jest) viděti«, je v Čechách dosti stará; nejstarší doklad (u Jungmanna) je z Vetešníka (r. 1829), Kottův slovník cituje olomoucký časopis »Komenský« (od r. 1873) a Sušila (Sušil si totiž velice liboval v archaismech, rusismech, provincialismech a jiných ismech na škodu jazyka českého). Ale slovo *vidno* se přece jen u nás posud nezakořenilo; je českému sluchu, tak vnímavému ke všem zbytečným novotám, přece jen příliš cizí. Nyní asi bude jinak. Ujaly se ho »Národní listy«, v nichž denně několikrát čteme věty jako »jak vidno«, »jak jest nám (pan X.) nakloněn, vidno z toho, že...« a pod. Nedávno jsme již také slyšeli na slavnostní valné hromadě kteréhosi spolku z úst pokladníkových, jak »z těchto cifer vidno...«; a tak smíme očekávati, že v brzku každý, kdo chce mluviti »správně«, ubohého slůvka *viděti* se bude chrániti jako ohně.

Na konec malou poznámku, pro domo nostra. Z přátelského dopisu se dovídáme, že se »brusičům« nelíbí naše »přílišná volnost«. »Naše Řeč« prý je »továrna na germanismy«; snad naše dnešní obrana nevinného (podle našeho soudu) slůvka *viděti* v jejich očích rozmnoží počet našich hříšných výrobků. Naše »továrna na germanismy« nezachovává obchodního tajemství, její výrobky vykládáme skoro vždy tak, že každý, kdo je posuzuje, snadně může zkoušeti látku, z níž je vyrábíme, i způsob, jak je

---

* Na Dobříšsku říkají »je slyšno« (nebo také »je pozorno«) o tichých večerech, zvláště jarních a letních, kdy je slyšeti zvuky z veliké dálky (Ertl): tedy docela tak, jako Laši říkají »je vidno« o dostatečném světle. Je-li stav země (na př. když mizí sníh) takový, že lze kopati, říká se v některých krajích československých, že »je kopno« (»dělá se kopno, ukazuje se kopno« atp.); srv. Jungmann, Gebauer s. v., Kott 6, 664, Přísp. 1, 160, 3, 136 (doklad z r. 1558), Č. lid 20, 254; sám jsem tak slyšel od »dančáka« z Mříčné u Jilemnice, podle dra Hartla se tak říká i na Sušicku. Podle toho lze souditi, že »je vidno« původně znamenalo pouhou možnost viděti, beze vztahu k nějakému předmětu vidění, t. j. dostatek světla jako podmínku vidění; tím méně máme práva, vnucovati slovo »vidno« místo »viděti«, kde chceme vyjádřiti možnost viděti nějaký určitý předmět. Nepůvodnost vazby »je ho vidno« vysvítá již z předmětového akkusativu, přeneseného ze starší vazby »je ho viděti«.

vyrábíme. Pány »brusiče« v jejich úsudku vede jistě totéž, co nás, láska k našemu jazyku, a tato láska, která nám časem tiskne do ruky pero na obranu způsobů mluvení, jejichž potírání podle našeho soudu je ochuzováním a komolením našeho jazyka, měla by jim vtisknouti do ruky pero proti nám. Nejsme neomylní, ani se za neomylné nepokládáme; rádi odvoláme, ukáže-li se nám, že jsme soudili nesprávně, a rádi otevřeme takovým důkazům i stránky »Naší Řeči«, budou-li to skutečné důkazy: ale hlídač, který se na škůdníky mračí a hubuje v tak dokonalém úkrytu, že ho škůdníci nevidí a neslyší, málo uhlídá.

SPOLU.

V minulém čísle jsme psali, jak si naši novináři netroufali napsati, že ministerský předseda »nespolupodepsal« projevu presidenta republiky. S potěšením dnes můžeme oznámiti, že novinářská troufalost již přemohla první ostych; »Demokracie« píše 5. pros. o přípravných pracích k vybudování naší ústavy a praví m. j.: »Tentokráte jsou to domácí, odvěcí obyvatelé naší země, kteří budují republikánskou ústavu i těm, kteří naši republiku *nespolutvořili.*« Tato věta byla vytištěna dříve, než vyšlo 9. číslo »N. Ř.«, a tak se bohužel ani nesmíme chlubiti, že by byla naše poznámka pobídla jazykovou tvořivost novinářskou. »Bez kuráže málo dokáže«, tak volávali čamburynáři na jarmarcích a na poutech ještě před půlstoletím, rozdmychujíce naši vášeň ke hře »za krejcar pět, za dva deset«; to je patrně také heslo našich novinářů.

HOVORNA.

VENÝŘ.

K výkladu českého slova v e n ý ř »Türgestell, svislé části futra, zvláště kamenného« (viz minulé číslo »N. Ř.« str. 283) dodávám toto: Čes. v e n ý ř, pol. w ę g a r »Türpfoste«, slov. v a n g e r »steinerner Türstock« pocházejí najisto z německého w a n g e r, w ä n g e r (w e n g e r), byť se na první pohled obapolný význam neshodoval. Samo W a n g e neznamená ani dnes ještě pouze »tvář«, nýbrž i »párové a zpravidla souběžné postranní části nějakého předmětu«, jak vysvítá z dokladů Grimmových, Sandersových a jiných: Wangen eines Rahmens, am Hobel, einer Drehbank, senkrechte Balken des Hauptgestells einer Papierschraubenpresse, Wangen am Mast, Teil der Treppe, in den die Stufen eingelassen sind (Treppenwangen), hohe Seitenlehne eines Sitzes, (středonizoněmecky) Sitzbank zu Seiten der Haustüre, besonders die aufrecht stehenden Seitensteine (W a n g e n s t e i n e,

Wangelsteine) derselben, die abhängige Seite am Fensterstock (též souborně das Gewänge, což ostatně podle slovníku Schmellerova v bavorském útvaru Gwengen jmenováno jest spolu s jinými »Steinhauerprodukte zu Türen«) a j. v. K významu obecnějšímu vede ostatně též etymologie slova Wange dnes k pravděnejpodobnější, která vychází z indoevropského kořene vak-, vank- »křivý, ohnutý«, tedy »plocha taková a zvláště postranní«. Týkalo-li se to obličeje (i dálo se tak nejčastěji), ustaloval se význačný, třeba ne výhradní smysl »tvář«.

Wange je v germánštině jedním z málo podstatných jmen, která tvoří odvozeniny po způsobu latinského -arius (náše -ář), a to významu věcného: wangâri, středohornoněmecké wangaere, wanger a s opožděnou přehláskou wänger, wenger. Odvozenina značí buď to, co k postranním, původně zahnutým částem předmětu patří nebo je přímo tvoří, tedy při primitivních pletených aneb dřevěných dveřích (viz M. Heyne, Fünf Bücher deutscher Hausaltertümer 1, str. 24, 29, 30) napřed zaokrouhlené a dřevěné, potom i svislé a kamenné vroubení — anebo při praegnantním významu »tvář« to, kam ji klademe, tedy už v gotském waggareis a pak v staré angličtině a němčině »podušku«, totéž co středohornoněmecké wangenküssen atp.

Z kterých nářečí čerpaly jednotlivé slovanské jazyky? Slovinština beze sporu z bavorštiny, kde sice sám název der wanger (jedn. číslo) není ze slovníků doložen, kde však mohl jako název všedního života přes to žíti anebo se i pomísiti s novějším množným číslem wanger (vedle wangen, na př. v korutanštině), majícím význam celkem totožný. Čeština vážila svoje venýř buď rovněž z nářečí bavorského neb i středoněmeckého, ale patrně z přehlášeného útvaru, který se nad to vzal souhlásky g a zachoval jen zadopatrové n což Čechovi znělo vener — venéř, -ýř); polština konečně přejala nezměněný skorom útvar východo-středoněmecký. Přejetí do češtiny lze klásti do 15.—16. století. J. Janko.

CO JE NEJVYŠŠÍ RADA SPOJENÝCH A SDRUŽENÝCH MOCNOSTÍ?

»Nejvyšší rada je mínění, že čl. 21. mírové smlouvy, týkající se návratu válečných zajatců, je úplně jasný.« A co jsou spojené a sdružené mocnosti? »Spojené a sdružené mocnosti jsou mínění, že německá vláda nemůže dnes odmítati zodpovědnost. jež na ní spočívá.« Tyto dva výměry jsme čtli v našich novinách dne 10. prosince 1919. »Podepsán: Clémenceau.« Již jsme dostávali strach, že osmaosmdesátiletý mladík Clémenceau začíná stárnouti od hlavy, ale včas jsme se ještě vzpamatovali. Ty nesmysly jsou výplody Čtk., která nám přeložila spojenecké noty s těmito větami. Z německého překladu, to se ví; nač bychom byli spojenci dohody, kdybychom neměli ani v takových věcech těžiti z německé práce? Vždyť jinak beztoho... A přeložíme-li si češtinu naší »Čtk.« (ta zkratka prý znamená »Českou« telegrafickou kancelář; ale to snad není pravda) do němčiny, ejhle, vše jest jasné: »Der oberste Rat ist der Meinung, dass...« Ahá!

Již jsme jednou (I, 291) psali o rčení »jsem mínění, že...«, tomto skvostu

nejnovější češtiny. Víme, že nelze žádati na »České« telegrafické kanceláři, aby psala česky: stačí, že je »Česká«. Ale nesrozumitelných nesmyslů by se přece jen měla vystříhati?

LISTÁRNA.

Slečně M. V v Brně. — Neustálenost a kolísání v slovenských infinitivech na -eť, kterou vytýkáte slovníku F. Frýdeckého a P. Kompiše (črieť — načreť; zastreť — predostrieť; odopreť, opreť — podoprieť, uprieť; zreť i zrieť, ale mreť, treť, žreť a pod.; dleť — znieť, hrmeť — strmieť, čupieť — učupeť sa, chorľaveť — kôravieť atp.), jest, pokud víme, obecná v dnešní spisovné slovenštině. Zmatek ten rozmnožují ještě slovenští gramatikáři (Czambel), kteří upadají z krajnosti do krajnosti, prohlašujíťce v jednom vydání za jedině správné infinitivy na -eť a v druhém vydání je zamítajíce jako tvary nesprávné nebo méně správné. Hledíme-li k historickému vývoji spisovné slovenštiny, jak se jeví i ve starších mluvnicích slovenských, k její příbuznosti se sousedními nářečími i k celkovému rázu slovenských infinitivů vůbec, dospíváme k poznání, že infinitivy na -eť jsou původnější a starší. A tím je stanoven také jedině správný poměr teoretických mluvnic k nynějšímu kolísání mezi infinitivy tvaru zreť — zrieť, trpeť — trpieť a pod.; pokud ve spisovné řeči tvary původnější a tvary novější žijí aspoň v rovnováze, náleží přednost tvarům původnějším. Nabudou-li v usu převahy tvary novější, změní se ovšem podle toho i teorie mluvnická. Kdyby se tímto stanoviskem řídili slovenští skladatelé mluvnic, vyhnuli by se výtce, že jazyk mistrují, a to jednou vpravo, po druhé vlevo.

Panu F. P. v Tučapech. — 6. pád množný jmen podstatných podle vzoru chlap (had) má koncovky -ích nebo -ech; koncovka -ích (staroč. -iech) je původní a starší, koncovka -ech přenesená a mladší. V novočeském jazyce spis. se užívá koncovek obou s tím rozdílem, že koncovka -ech nebývá nikdy po souhláskách h, ch, k (je tedy: v dluzích, v hříších, o racích) a naopak zase po souhláskách ostatních bývá koncovka -ích řidší než koncovka -ech (říkáme tedy obyčejně: o chlapech, na dubech, v okovech a pod., řidčeji po staru o chlapích, v domích a p.). Podle spisovné zvyklosti nynější řekli bychom tedy spíše v Tučapech než v Tučapích (právě tak jako v Poděbradech, v Klatovech, v Zákupech, v Kladrubech a pod.); říká-li se však v místě samém v Tučapích, není to tvar nesprávný, nýbrž naopak možná zachovaný tvar starší a původní.

OMYLY TISKOVÉ.

Na str. 272 na 6. řádku shora čti »zmehnouti« m. »zruchnouti«; tamtéž na 10. řádku shora čti »hokrlata« m. »kokrlata«; na str. 287 na 18. řádku shora čti »mojou« m. »mou«.

Číslo 10. vyšlo dne 31. prosince 1919. Z redakce odpovídá Václav Ertl.

Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze I., v Bílkově ul. č. 17.